

TA'LIM TIZIMIDA AMALIYOTCHI PSIXOLOGLARNING IJOBIY FAOLLIGI, TA'LIM SOHASIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Farg'ona viloyati Bog'dod tumani
1-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi
Sodiqova Muborakxon Yusubjonovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim tizimida faoliyat olib borayotgan psixolog hamkasblarimizning ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ishlari va asosiy maqsadlarimizdan biri sog'lom muhitni yarata olishimiz va ta'lim sohasidagi barcha hodimlarni qo'llab quvvatlash bilan birga o'quvchilarning ijobiy ko'nikmalarni rivojlantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari, didaktik usul va metodlaridan foydalanish haqida ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan. Ibn Sino va Farobiyning psixologiya fani haqida fikrlari berilgan.

Kalit so'zlar: O'qituvchi, maktab, ta'lim, ijodkorlik, didaktik, korreksion, usul, metod, kreativ, pedagogika, shaxs, faollik, o'quvchi, boshlang'ich ta'lim, qobiliyat, ilmiy qarashlar.

Kirish. Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida xalqimizning hayoti, davlatimizning siyosiy faoliyatida tub o'zgarishlar amalga oshirishdan iborat. Bugungi kunning dolzarb masalasidan biri ta'lim sohasida ish faoliyatini olib borayotgan psixolog hodimlar ularning ijobiy faolligi va ahamiyati muhim masalalardan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Bugungi kunda har bir pedagogning asosiy maqsadi yurt ravnaqi uchun hissa qo'shadigan yosh kadr tayyorlashdan iboratligi yangi marralar sari intilishimiz kishini ruhlantiradi. Ajdodlarimizning ilmu urfonga bo'lgan munosabatlari zardushtiylik dini aqidasida "ezgu so'z, ezgu fikr, ezgu amal" uchligi tarzida mujassamlashgan. Shunday ekan psixolog shu uch amali bo'lsa va uni boshqalarga ham shu tutuni aks ettira olsa psixolog ming oliy darajadagi vazifasi bajariladi deb hisoblayman. Chunki, bunday insonlarda vayronkor g'oyalar bo'lmaydi va tug'ilishiga ham yo'l qo'yilmaydi. So'zlar faqatgina ijobiy va foydali bo'lishi, odamlarini, ularga yaxshilik tilashi kerak. Psixolog

esa ta'lim sohasida nafaqat hayotda ham shunga amal qilishi ldarkor. Yomon, tahqirlovchi yoki yolg'on so'zlardan saqlanish ilozim. Bu esa yaxshilik qilish, boshqalarga yordam berish, saxovatli bo'lish, adolatli bo'lish kabi amallarni anglatadi. Yomonlik, zulm va adolatsizlikdan qochish kerak.

Ushbu ibora insonlarni doimo yaxshilikka undaydi, jamiyatda ijobiy muhit yaratishga yordam beradi. Psixolog kasbi huddi shunday kimningdir muommosini eshitamiz, yo'naltiramiz yumshoq ko'nikmalarni shakillantiramiz.

Masalan, siz kimdir bilan gaplashayotganingizda, unga iliq va yaxshi so'zlar aytsangiz, bu ezgu so'z bo'ladi. Yoki, kimdirga moddiy yoki ma'naviy yordam bersangiz, bu ezgu amal bo'ladi.

Shuning uchun, bu ibora hayotda doimo yaxshilikka intilish va uni amalga oshirishga da'vatdir.

Yangi O'zbekistonda xalqimiz o'zining buyuk kelajagini yaratmoqda. Uni yaratishda ulug' ajdodlarimiz buyuk pedagog-faylasuflar, din arboblari, mutasavvif donishmandlar, ulug' allomalarning ta'limotlarini o'rganish sari yo'l ochildi. Asrlar mobaynida xalqimiz saqlab kelayotgan milliy, umuminsoniy qadriyatlarni ilmiy tadqiq qilib rivojlantirishga yangi imkoniyatlar yaratildi.

Davlat taraqqiyoti va jamiyat ravnaqi ko'p jihatdan uning intellektual potensiali bilan belgilanadi. Chunki, ilmiy potensiali yuqori darajada rivojlangan mamlakat barcha sohalarda doimo ilg'or bo'ladi. Shuningdek, davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalari doirasidan tashqari yangi zamonaviy fanlar va axborot texnologiyalariga doir bilimlarni o'zlashtirish zamon talabiga aylanmoqda.

Hozirda psixolog hodimlarning muammolaridan birini aytib o'tish va bartaraf etish yo'llarini topish lozimligi o'quvchilar bilan ishlash jarayonida qulay sharoitning bo'lmasligi (masalan : alohida xona mavjud emasligi (ba'zi maktablarda), yoki ma'lum vaqt davomida o'quvchilar bilan suhbat qura olmasligi)natijasida ijobiy natijalarga erishishiga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan holatlarni bartaraf etish ilozim.Psixolog har

qanday vaziyatda ham asosiy vazifalari o'quvchilarni har tomonlama barkamol shaxs etib tarbiyalash maqsadida ularga mustaqil fikrlash, o'zligini anglash, bilimlarni o'rganishda, maktabda va maktabdan tashqari ishlarda faollik, boy ma'naviyatimiz va qadriyatlarimizni o'rgatish, o'z shaxsidagi "men"ini tanitish, yuksak axloqiy fazilatlar va estetik ruhda tarbiyalashdan iborat. Shunday ekan yosh avlodni tarbiyalashda psixolog ming o'rnini ko'tarish va sharoitlar yaratilgan bo'lishi kerak. Chunki psixolog ham profilaktik ishlarni olib boradi ham diagnostika va korreksion ishlar natijalarini tahlil qilibgina boladagi o'zgarishlarni amalda isbotlaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ijobiy qobiliyatlar muammosi psixologiya fanida qiziqarli va ma'lum darajada tadqiq qilingan muammolardan biridir. Bu muammo yuzasidan qadimdan to shu kunga qadar izlanishlar olib borganlar. Insonning imkoniyatlarini o'rganishga sharq mutafakkirlari Ibn Sino birinchi bor tarbiyada suhbat metodini qo'llashni taklif etadi.

Bolalarni o'qitishda va tarbiyalashda bir guruhda yoki jamoada tarbiyalansa, ular faoliyat turlarini amalga oshirishda bir-biriga moslashadi, bir-biriga hurmate'tibori kuchayadi va jamoaning ta'sirida eraksiz odatlarni yo'qotadi deb ta'kidlaydi. Bu bilan u birinchi bor ijtimoiy psixologiya asoslariga ham asos soldi.

Bundan tashqari Ibn Sino tarbiya metodlari haqida ham to'xtalib o'tadi. Tarbiya metodlaridan oila tarbiyasi, oilda bola tarbiyasini amalga oshirishda regional xususiyatlarni qo'llash zarurligini ta'kidlaydi. Ibn Sino shaxs taraqqiyotida musiqaning o'rni haqida ham to'xtalib o'tadi (Farobiy, Beruniy, Abu Ali ibn Sino) Farobiyning fikricha asosan inson ahloqini faqat yaxshi tomonga qaratib o'zgartirish mumkin. Uning fikricha inson shaxsining barkamol shakllanishi uchun 4 ta to'siq bor:

Hurmatsizlik

Ahloqsizlik

O'zgaruvchanlik

Ikkilanish

shularni yengib o‘tsagina ijobiy tomonga o‘zgarishini ta’kidlab o‘tgan.

XXI asrni olimlarimiz tomonidan axborot texnologiyalari asri deb tan olinganligi pedagogik va axborot texnologiyalari kun sayin barcha sohalarda rivojlanayotgani, jumladan, ta’lim sohasida ham yangi axborot texnologiyalaridan keng foydalanish an’anaviy o‘qitish usullaridan ko‘ra samarali va yuqori natijalarga olib kelmoqda. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ko‘zda tutilganidek, pedagogik va taxborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta’lim jarayonini yangi axborotlar bilan ta’minlash rivojlanib bormoqda.

Muhokama va natijalar. Ijodkorlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tag zamirida orginallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, ijobiy fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan qaray olishni anglatadi. Ijodiy fikrlash-bu shunday fikrlashki, natijada ma’lum bir muammoni tubdan yangi yoki takomillashtirilgan yechimini topish demakdir.

J.Guilfordning fikriga ko‘ra ijodiy fikrlashning xususiyatlari quydagilar:

- O‘ziga xoslik, g‘ayrioddiy g‘oyalar;
- Semantik moslashuvchanlik-ob'ektni turli nuqtai nazardan ko‘rish qobiliyati;
- Majoziy moslashuvchanlik-ob'ektning yashirin tomonlarini ko‘rish uchun idrokini o‘zgartirish qobiliyati;

Noma'lum vaziyatda turli g‘oyalarni ishlatish qobiliyati deb sanab o‘tgan.

“Inson, o‘zi va ruhiyati orasidagi hamda o‘zi va boshqa birov orasidagi mavjud narsani tadqiq etishda bor imkoniyatni ishlatib muntazam ravishda mashq qildirib turish kerak. Buni u haqiqat vositalarini egallashda sabot bilan yo o‘qitish va murabbiylik usullari yoki bahs va himoya usullari bilan amalga oshirilishi zarur deb yozadi, Abu Nasr Farobiyning Fozil odamlar shahri kitobida.

Ta'lim sohasida psixolog asosan

quyidagi psixologik - pedagogik muammolarni tushunib olmog'imiz lozim:

- o'quvchi shaxsining psixologik rivojlanganlik darajasi;
- o'quvchi shaxsining shakllanishi va o'quv-mehnat faoliyati mazmuni;
- o'quvchi shaxsi tabiatining tavsifnomasi va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.

O'quvchi shaxsining psixologik rivojlanganlik darajasini to'la yoritish uchun biz uning rivojlanish xususiyatlari borasida muayyan ma'lumotlarga ega bo'lishimiz lozim.

Biz faoliyatimiz davomida o'quvchilarning psixologik rivojlanishi yosh xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqligini kuzatamiz. Ruhij jarayonlar va bola ruhiyatidagi o'zgarishlar, chunonchi, diqqat va xotira darajasi, tafakkur xususiyatlari so'z boyligi hamda nutqning rivojlanganlik darajasi va boshqalar ruhiy psixologik rivojlanishga ta'luqlidir. Bizning maktablarimizda ta'lim-tarbiya ishlari bolalarga faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki bolalarning barcha qobiliyatlarini o'stirishni nazarda tutgan holda olib boriladi.

Psixolog bolaning ijobiy natijalarga erishishiga to'sqinlik qiladigan omillar ham borligini va bolaning ijodiy imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadigan vaziyatli omillarga duch keladi va quydagilar:

- vaqt chegarasi;
- stress holati;
- yuqori tashvish holati;
- tezda yechim topish istagi;
- muayyan echim uchun qat'iy chegaralarning mavjudligi;
- oldingi muvaffaqiyatsizliklardan kelib chiqadigan ishonchsizlik;

- qo'rquv;

Ijodkor yoshlarni tarbiyalash jarayonida quyidagi holatlar yuzaga keladi:

1. Tarbiya yordamida muhitning salbiy ta'siri natijasida yuz bergan kamchiliklarni ham tugatish mumkin.
2. Tarbiya inson faoliyatining istiqbol maqsadini belgilaydi. Shu bois u shaxs kamolotini ta'minlashda yetakchi rol o'ynaydi.
3. Insonning ma'naviy o'sishi sodir bo'ladi, Masalan, bola o'z ona tilini atrofni o'rab turgan muhitning ta'sirida o'rganib olishi mumkin. Lekin o'qish va yozishni maxsus ta'lim yo'li bilangina o'rganadi. Ma'lum bilim, ko'nikma va malakalar faqat tarbiya jarayonida egallanadi.
4. Tarbiya yordamida hatto kishining ba'zi tug'ma kamchiliklarini ham ijobiy tomonga o'zgartirish mumkin. Chunonchi, ba'zi bir bolalar ayrim kamchiliklar bilan tug'iladi (kar, ko'r, soqov va hokazo). Lekin maxsus tashkil etilgan tarbiya yordamida ularning aqli to'la taraqqiy qiladi, tug'ma kamchiligi bo'lmagan kishilar bilan barobar faoliyatda bo'lishi mumkin.

Tabiiyki, o'quvchilarning o'z maqsadlariga erishishlari uchun ta'lim maskanida olgan bilim, ko'nikma va malakalari kamlik qiladi. Ular yuksak maqsad yo'lida o'z ustilarida tinmay izlanishlari, ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etishlari lozim.

Xulosa. Bola shaxsining rivojlanishi uchun faol kundalik faoliyat zarur. Faoliyat yordamidagina bola atrof-muhit bilan munosabatni tashkil etadi, shu orqali uning bilish qobiliyati rivojlanadi, xarakter sifatleri takomillashib, kamol topadi.

Ta'lim sohasidagi barcha o'quvchilarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari qanday bo'ladi degan savolga biz quydagicha javob beramiz, tez va turli yo'llar bilan natijaga erishadi, o'zi qarorlar qabul qilishni o'rganadi va uni takomillashtiradi, o'zining salohiyati va ambitsiyalarini amalga oshiradi, o'qish

sharoitlariga osonroq va to'liqroq moslashishadi, duch kelgan muammolarni hal qilishda moslashuvchan, aniq va samarali hal qila olish xususiyatlariga ega bo'ladi. Bola shaxsining ijodkor bo'lishiga oiladagilar rozi bo'lishi, o'qituvchi va murabbiylar sharoitlar yaratib berishi lozim, shunda jamiyatimizda yangi ixtirolar, innovatsiyalar paydo bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. - T.: O'zbekiston, NMIU, 2018. B. 570
2. Raxmatullaeva N.B. Ernazarova M.S Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining nutqini muloqatini rivojlantirish. "Oriental Art and Culture. 6-b.
3. Ochilob F.I. Ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida boshlang'ich sinflarda dars samaradorligini oshirish xususiyatlari. Zamonaviy ta'lim / СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. 2016. 5. -7 s. Ha
4. Murodjon o'g'li, U. I. (2024). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI DARS JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHGA O'RGATISH. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 17(3), 151-154.
5. Safo Ochil, K. Xoshimov. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. – Toshkent, O'qituvchi, 1999. 478 s.
6. Davletshin M.G. O'quvchilarda texnik qobiliyatning rivojlanishi. Toshkent. 1991.
7. G'oziyev E. Tafakkur psixologiyasi. Toshkent. O'qituvchi. 1991.
8. Bobaqulova D.M. Umumiy pedagogika (o'quv qo'llanma). –Toshkent, 2021.-256 s.
9. O'tkir Tolipov. Ustoz shogirt qadriyatlarini, Toshkent, 2015.-63 s.